

อัตลักษณ์และความเชื่อในจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถ วัดเนินสูง ตำบลคลองนารายณ์ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

วุดินันท์ สุพร

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

กิตติพล คำทวี

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

จิตติพันธ์พร ธรรมพัฒนกุล

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

สมปอง มุลมณี

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

Identity and beliefs in the murals of Wat Noen Sung Khlung Narai Subdistrict, Mueang District, Chanthaburi Province

Wuttinan Suporn

Faculty of Humanities and Social Sciences, Rambhai Barni Rajabhat University, Thailand

Kittipol Camtawee

Faculty of Humanities and Social Sciences, Rambhai Barni Rajabhat University, Thailand

Jittipunpachara Tampattanukul

Faculty of Humanities and Social Sciences, Rambhai Barni Rajabhat University, Thailand

Sompong Munmanee

Faculty of Education, Rambhai Barni Rajabhat University, Thailand

Article Info:	Research Article
Article History:	Received August 02, 2025
	Revised October 24, 2025
	Accepted November 03, 2025
Corresponding Author:	Sompong Mulmanee
E-mail Address:	Sompong.m@rbru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องอัตลักษณ์และความเชื่อในจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดเนินสูง ตำบลคลองนารายณ์ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาอัตลักษณ์เกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังของจังหวัดจันทบุรี 2) เพื่อศึกษาภาพสะท้อนความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมพื้นบ้านของจันทบุรี ในภาพจิตรกรรมฝาผนัง ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการศึกษาวิเคราะห์ภาพจิตรกรรมฝาผนังแบบวิเคราะห์ภาพสะท้อนเชิงลึกโดยใช้เทคนิควิธีการสังเกตการณ์ร่วมกับปราชญ์ท้องถิ่น และแบบบันทึกข้อมูลผลการศึกษาวิเคราะห์ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ทำการประมวลผลข้อมูลการวิเคราะห์ด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วม 3 เสา ได้แก่ ผู้วิจัย ปราชญ์ชุมชน และนักวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์ จากนั้นจึงนำผลการวิเคราะห์และการประมวลผลที่ได้นำเสนอผลการศึกษาให้เป็นฐานข้อมูลในการศึกษาต่อไปผลการศึกษาพบว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดเนินสูงปรากฏภาพสะท้อนอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ใน 4 มิติ ได้แก่ อัตลักษณ์การนำเสนอเนื้อหา อัตลักษณ์การ

นำเสนอรูปแบบและเทคนิค อัตลักษณ์การนำเสนอสัญลักษณ์และอัตลักษณ์การนำเสนอความเชื่อและคติ ภาพสะท้อนอัตลักษณ์ด้านวิถีชีวิตประเพณีและพิธีกรรมในภาพจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถเก่าวัดเนินสูง จากการศึกษาพบว่ามีลักษณะของการสะท้อนความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมพื้นบ้านของจันทบุรี 3 ด้าน ได้แก่ ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านการแต่งกาย ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านสภาพทางสังคม และภาพสะท้อนความเชื่อและประเพณี ซึ่งสะท้อนให้เห็นแนวคิดของชุมชนเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สะท้อนสภาพแวดล้อมของสังคมบริเวณวัดเนินสูงในอดีต ในด้านของวิถีชีวิตและความเชื่อทั้งด้านการแต่งกาย การกินอยู่ ความเชื่อเรื่องพื้นที่ในอุดมคติ การดำรงชีวิตความเชื่อ และประเพณีของท้องถิ่น

คำสำคัญ : อัตลักษณ์, จิตรกรรมฝาผนัง, จังหวัดจันทบุรี, ความเชื่อ

Abstract

This study investigates the identity and belief systems depicted in the mural paintings of the ordination hall at Wat Noen Sung, Khlong Narai Subdistrict, Mueang District, Chanthaburi Province. The research aims were: 1) to examine the unique local identity presented in Chanthaburi's mural paintings, and 2) to explore how these paintings reflect local beliefs, traditions, and rituals. Data were collected through in-depth visual analysis of the murals, supported by participatory observation alongside local scholars, and systematically recorded using structured data forms. The analysis employed a tripartite participatory process involving the researcher, community experts, and historians, resulting in a comprehensive database for further study. The findings reveal that the murals of Wat Noen Sung express local identity in four key dimensions: narrative content, artistic styles and techniques, symbolic representation, and the portrayal of beliefs and folk wisdom. Furthermore, these murals reflect aspects of community life and culture in three areas: traditional clothing, social conditions, and local beliefs and customs. Collectively, the murals provide insight into the community's worldview regarding nature, environment, daily life, and cultural heritage in the historical context of the area surrounding Wat Noen Sung.

Keywords : Identity, Mural painting, Chanthaburi province, Belief

บทนำ

จันทบุรี เป็นเมืองเก่าแก่ มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน จากหลักฐานทางโบราณคดีและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ กล่าวไว้ว่า จันทบุรีเคยเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ มีการสำรวจโบราณคดีหลายแห่งในจันทบุรี พบเครื่องมือเครื่องใช้ยุคหินขัด อายุประมาณ 2,000 ปี ในเขตอำเภอมะขาม อำเภอท่าใหม่และที่ราบเชิงเขาที่บ้านคลองบอน อำเภอโป่งน้ำร้อน เริ่มมีการตั้งเมืองครั้งแรก หน้าเขาสระบาป ราวพุทธศตวรรษที่ 18 ชาวชองหรือชนเผ่าในตระกูลมอญ-เขมร เป็นชนพื้นเมืองกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งรกรากอยู่ในป่าฝั่งตะวันออก บริเวณจังหวัดจันทบุรี ระยอง ตราด โดยเฉพาะบริเวณรอยต่อจันทบุรี - ตราด ซึ่งเป็นแหล่งของป่าและสมุนไพรที่อุดมสมบูรณ์ ในสมัยก่อนชาวชองดำรงชีพด้วยการเก็บของป่าออกมาขาย แต่ในปัจจุบันพื้นที่ป่าลดน้อยลงเพราะถูกหักล้างเพื่อทำสวน ทำไร่ ถูกจับจองโดยคนไทยและคนจีน ตลอดจนการเก็บของป่ากลายเป็นสิ่งผิดกฎหมาย พรวนป่าอย่างชาวชองจึงต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตมาเป็นแรงงานในเมือง บางส่วนกลายเป็นชาวนาชาวไร่ ชุมชนของชาวชองในปัจจุบันยังปรากฏให้เห็นบริเวณบ้านคลองพลู กิ่งอำเภอเขาชีมภูฏ จาก

การศึกษาประวัติศาสตร์เมืองจันทบุรีนั้น มีความสำคัญและบทบาทต่อการเป็นไทยมาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มาจนถึงยุคอาณานิคมก็เคยเป็นพื้นที่สำคัญต่อการปกครองช่วงรัชกาลที่ 5 จันทบุรีจึงเป็นเมืองชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทย ทั้งในสมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์จวบจนทุกวันนี้ (สำนักงานจังหวัดจันทบุรี, 2568) และต่อมาจังหวัดจันทบุรีได้รับการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ เกษตรกรรม วัฒนธรรมและสังคมตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน

การที่จังหวัดจันทบุรีมีการสร้างบ้านเรือนถื่นฐานมาเป็นระยะเวลายาวนาน และเป็นเมืองท่าชายฝั่งอันสำคัญของภูมิภาค จึงส่งผลให้เกิดศิลปวัฒนธรรมอย่างหลากหลาย สิ่งหนึ่งคือการก่อสร้างศาสนสถานที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คน เช่น วัดไผ่ล้อม พระอารามหลวง สันนิษฐานว่ามีมาแต่ครั้งปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี โบราณสถานที่สำคัญ ได้แก่ พระอุโบสถหลังเก่า ภายในมีจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งได้รับการบูรณะในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.3) ซึ่งภาพจิตรกรรมฝาผนังได้สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรม วิถีชีวิตของผู้คนในยุคสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี (สำนักงานจังหวัดจันทบุรี, 2568)

ลักษณะภาพจิตรกรรมฝาผนังในบริเวณภาคตะวันออกมีการแสดงออกที่สะท้อนถึงวิถีความเป็นอยู่ การแต่งกาย และการประกอบอาชีพ ในลักษณะการบอกเล่าสภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชนแถบริมฝั่งทะเลอย่างเป็นรูปธรรม เป็นต้นว่า ลักษณะทางกายภาพของชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณชายฝั่ง และการอพยพเคลื่อนย้ายของผู้คนหลายเชื้อชาติเข้ามาตั้ง หลักแหล่ง ตัวอย่าง คือ “วิถีความเป็นอยู่” อาศัยเนื้อเรื่องของชาวบ้าน หรือไพร่ นำมาจัดภาพ ผสมผสานไปกับแนวเรื่องหลักที่ เกี่ยวกับภาพละครที่เป็นกษัตริย์ เทพ เทวดา รวมถึงหมู่ปราสาทราชผณตียร ต่อมาเมื่อไทยติดต่อกับผู้คนต่างชาติ ต่างภาษา เช่น ตะวันตก และจีน ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีภาพสะท้อนแบบตะวันตก และแบบจีนปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังของหลายวัด เช่น วัดเสม็ด วัดราชบุรณาราม ของจังหวัดชลบุรี แสดงอาคาร เรือนแบบตะวันตก วัดไผ่ล้อม วัดตะปอนน้อย จังหวัดจันทบุรี แสดงอาคารเรือนแบบจีน เป็นต้น ด้าน “การแต่งกาย” แม้ภาพพระนาง หรือปราสาทราชวัง จะมีข้อจำกัดในการตีความหมายในเชิงวัฒนธรรม ทว่าหากพิจารณารูปทรงของภาพในบริบทอื่นก็พบรูปลักษณะที่สะท้อนถึงข้อเท็จจริงได้มาก เช่น ภาพกาทหรือ ชาวบ้าน เป็นรูปแบบที่บอกเล่า การแต่งกายของผู้ชายหรือผู้หญิง และด้าน “การประกอบอาชีพ” มีลักษณะแบบอย่างการทำมาหากิน ของผู้คนที่ย้ายมาอยู่ริมฝั่งทะเล และพื้นราบ ตอนบนขึ้นมามากน้อย แสดงถึงความเป็นชุมชนเมืองท่าหรือผู้คนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามชายฝั่ง อาศัยทรัพยากรจาก ทะเลเป็นเลี้ยงชีพ เช่น การทำประมงชายฝั่ง (แบบน้ำตื้น) การล่าสัตว์ และการหาของป่า เช่น จิตรกรรมภายใน อุโบสถวัดเสม็ด จังหวัดชลบุรี วัดตะปอนน้อย และวัดไผ่ล้อม จังหวัดจันทบุรี (สุชาติ เถาทอง, 2544 : 485 - 497)

ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏในพื้นที่วัดต่าง ๆ ของจังหวัดจันทบุรี นอกเหนือจากภาพสะท้อนทางศิลปะในบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกที่โดดเด่นมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวแล้ว ภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถ ที่วัดเนินสูง ตำบลคลองนารายณ์ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ที่มีอายุมากกว่า 100 ปี โดยในจารึกที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนังระบุว่าได้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2373 และ พระครูธรรมวงศ์วราราม (สมณสาธิต: 2568) ให้ข้อมูลของวัดเนินสูงเพิ่มเติมว่าต่อมาได้มีการก่อสร้างพระอุโบสถใหม่ เนื่องจากของเดิมทรุดโทรมลง พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จมาทรงประกอบพิธีตัดเสาหลักลูกนิมิตเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2523 สิ่งสำคัญภายในวัด ได้แก่ พระประธานในพระอุโบสถ และภาพจิตรกรรมฝาผนังซึ่งเป็นฝีมือศิลปินชาวบ้านในอดีตที่ร่วมแรงกันวาดสื่อความหมายพุทธชาดกและศิลปวัฒนธรรม อันเป็นลักษณะเฉพาะของศิลปะแบบท้องถิ่นของชุมชน ในพื้นที่จังหวัดจันทบุรีอื่นสะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภาพจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถที่เป็นศิลปะแบบพื้นบ้าน เป็นภาพสะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่สำคัญ ทั้งในด้านของความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวจันทบุรี ในอดีตสมัยที่การคมนาคมยังไม่เจริญรุ่งเรืองเป็นภาพเขียนถึงตัวละครเรื่องทศชาติชาดก ซึ่งปัจจุบัน เริ่มเลือนลางไปตามอายุของอุโบสถ แม้ว่าทางวัดเนินสูงจะพยายามอนุรักษ์ และเก็บรักษาไว้เพื่อให้เยาวชน นักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป ตลอดจนนักท่องเที่ยวได้เข้าศึกษาเรียนรู้ ด้วยการเปิดให้ประชาชน นักท่องเที่ยว นักเรียน นักศึกษา ได้เข้าไปศึกษาเรียนรู้ได้ทุกวัน แต่ทว่าปัญหาที่พบในการอนุรักษ์และพัฒนาภาพจิตรกรรมดังกล่าวให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ในฐานะภาพสะท้อนทาง

สังคมคนจันทบุรี ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์และความเชื่อในจิตรกรรมฝาผนังของจังหวัดจันทบุรี

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์เกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังของวัดเนินสูง ตำบลคลองนารายณ์ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อศึกษาภาพสะท้อนความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมพื้นบ้านของจันทบุรี ในภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดเนินสูง ตำบลคลองนารายณ์ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ขอบเขตการวิจัย

1.1 ขอบเขตเนื้อหา

1) การศึกษาในครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ ความเชื่อและประเพณีพิธีกรรมพื้นบ้านที่เกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถ วัดเนินสูง ตำบลคลองนารายณ์ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ทั้งข้อมูลด้านเอกสารและข้อมูลจากปฐมาภิธานจากการสัมภาษณ์นักวิชาการและปราชญ์ท้องถิ่น

2) การศึกษาวิจัยในเชิงวัฒนธรรมในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการศึกษาทางคดีชนวิทยา แนวคิดคติชน สร้างสรรค์ แนวคิดบทบาทหน้าที่ของคติชน ในการศึกษาวิเคราะห์ โดยมุ่งเก็บข้อมูลนิทาน ตำนาน คติความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม ตลอดจนวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านที่ปรากฏบนจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดเนินสูง ตำบลคลองนารายณ์ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

2. กลุ่มเป้าหมาย

งานวิจัยครั้งนี้กำหนดกลุ่มเป้าหมาย ศึกษาข้อมูลจากภาพจิตรกรรมฝาผนัง วิเคราะห์ตีความภาพที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน และนำผลการศึกษาวิเคราะห์เข้าสู่กระบวนการตรวจสอบองค์ความรู้และการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมจากปราชญ์ชุมชนและนักวิชาการ จำนวน 7 คน เป็นวิทยากรและผู้ให้ข้อมูล

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้ใช้กระบวนการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสังเกตการณ์แบบเชิงลึกและสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) โดยใช้แบบบันทึกข้อมูลการศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนัง โดยเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้ง 2 ระยะได้ผ่านการพิจารณารับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี เลขที่ IRB-25/2567 เป็นที่เรียบร้อยแล้ว

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1 ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือการวิจัย ผู้วิจัยดำเนินการสร้างเครื่องมือการวิจัยเพื่อนำเสนอต่อคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ก่อนนำไปเก็บข้อมูลการวิจัย โดยมีกระบวนการดังนี้

- 1) ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับความพร้อมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2) สร้างเครื่องมือการวิจัย แบบบันทึกข้อมูลในการศึกษาอัตลักษณ์ท้องถิ่นในภาพจิตรกรรมฝาผนัง
- 3) นำเครื่องมือการวิจัยทั้ง 2 ระยะ เสนอผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่านเพื่อประเมินคุณภาพเครื่องมือ (ค่า IOC)
- 4) นำเครื่องมือที่ผ่านการประเมินคุณภาพเครื่องมือการวิจัย เสนอขอรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

4.2 ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ขั้นตอนต่อประสานงานเตรียมการวิจัย ผู้วิจัยประสานด้วยวาจาเพื่อแจ้งรายละเอียดการทำวิจัย และสอบถามความสนใจในการเป็นพื้นที่วิจัย หลังจากนั้นผู้วิจัยทำหนังสือประสานงานระหว่างหน่วยงานของผู้วิจัยเรื่องขออนุญาตลงพื้นที่เก็บข้อมูลวิจัย

2) ขั้นการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ต่อวัดเนินสูง เพื่อขออนุญาตศึกษาข้อมูลภาพจิตรกรรมฝาผนัง โดยนัดหมายผู้ให้ข้อมูลล่วงหน้า โดยกำหนดวัน เวลา และสถานที่ในการลงพื้นที่ศึกษา โดยประสานงานกับเจ้าอาวาสวัดเนินสูง

3) ขั้นการศึกษาข้อมูล ผู้วิจัยศึกษาข้อมูล เก็บข้อมูลภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดเนินสูง โดยใช้กระบวนการบันทึกภาพภาพจิตรกรรมเพื่อการศึกษาวิเคราะห์ ตีความและศึกษาข้อมูลร่วมกับปราชญ์ชุมชน

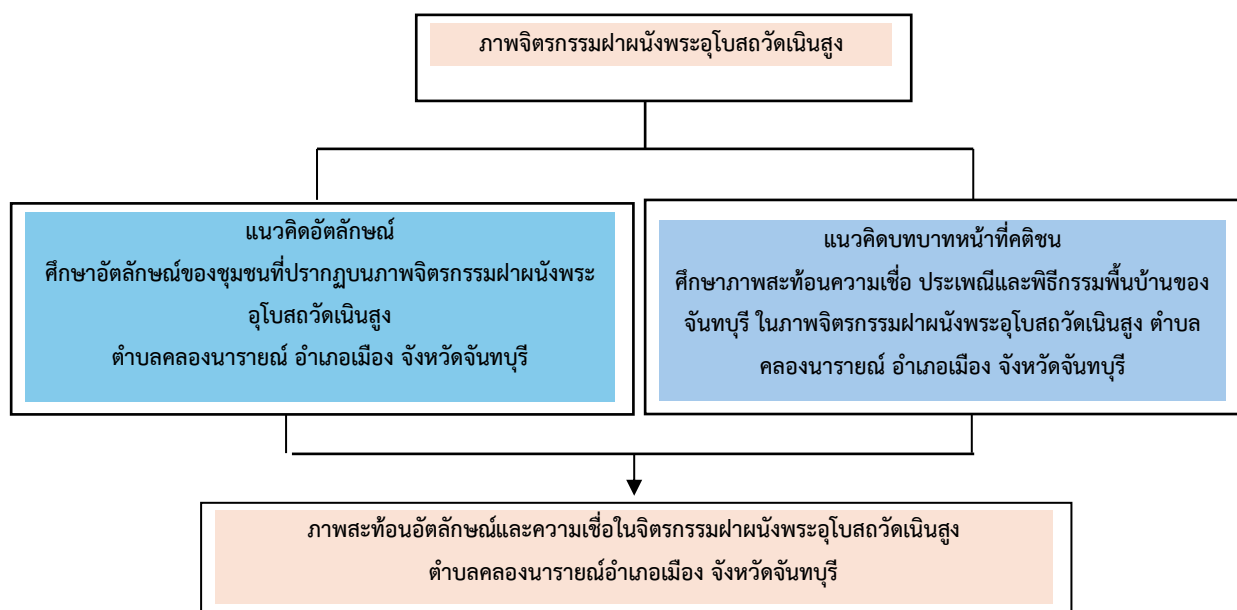
4) ขั้นการวิเคราะห์และตีความข้อมูลภาพจิตรกรรมฝาผนัง ผู้วิจัยได้รวบรวมภาพจิตรกรรมฝาผนัง นำภาพที่ได้จากการบันทึกทำการตีความภาพข้อมูล สะท้อนความหมายของลักษณะเฉพาะที่ปรากฏบนภาพจิตรกรรมฝาผนังและบทบาทของอัตลักษณ์ในบริบทต่าง ๆ

4.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์แนวคิดบทบาทของคติชน คือการตีความภาพจิตรกรรมฝาผนังตามแนวคิดภาพสะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ขั้นตอนนี้เป็นกรนำเสนอผลการวิเคราะห์และตีความข้อมูลเพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าใจถึงความหมายและบทบาทของอัตลักษณ์

5.กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยใช้กรอบแนวความคิดในการวิจัย ดังภาพประกอบกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

ภาพประกอบที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

Figure 1 Research Conceptual Framework

ผลการวิจัย

1. อัตลักษณ์ภาพจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถ วัดเนินสูง ตำบลคลองนารายณ์ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

การศึกษาอัตลักษณ์ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏบนอุโบสถวัดเนินสูง ตำบลคลองนารายณ์ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี คือการศึกษาความหมายและการถ่ายทอดตัวตนของผู้คนในชุมชนที่แสดงออกให้เห็นว่า เขาคือใคร มีลักษณะอย่างไร รวมทั้งมีที่มาอย่างไร ซึ่งเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนของเรากับบุคคลอื่น โดยผ่านการมองตัวเองและคนอื่นมองเราในขณะนั้น ภาพจิตรกรรมฝาผนังจึงเป็นภาพสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนผ่านกระบวนการนิยามความหมายของช่างฝีมือในการวาดภาพและการหยิบยกเอาปรากฏการณ์ทางสังคม วัฒนธรรมของชุมชนบ้านเนินสูง ในขณะนั้นมาถ่ายทอดเพื่อนิยามตนเองให้มีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะและแตกต่างจากวัฒนธรรมอื่นได้ อีกทั้งภาพจิตรกรรมฝาผนังดังกล่าวยังสามารถสะท้อนให้เห็นกลุ่มทางสังคมที่สามารถกลืนไหลไม่คงรูปเพราะอัตลักษณ์สามารถปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคม ซึ่งการศึกษาอัตลักษณ์ที่ปรากฏบนภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดเนินสูงในครั้งนี้ปรากฏภาพสะท้อนอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ใน 4 มิติ ได้แก่ อัตลักษณ์การนำเสนอเนื้อหา อัตลักษณ์การนำเสนอรูปแบบและเทคนิค อัตลักษณ์การนำเสนอสัญลักษณ์ และอัตลักษณ์การนำเสนอภาษาถิ่น

1.1 อัตลักษณ์การนำเสนอเนื้อหา

ภาพจิตรกรรมฝาผนังของวัดเนินสูง มีการนำเสนอเนื้อหาที่ปรากฏ 3 ส่วน คือ พุทธประวัติ ชาดกมหานิบาต จำนวน 10 เรื่อง และส่วนปาหิมพานต์ตามอุดมคติของช่างพื้นถิ่น

ส่วนที่ 1 พุทธประวัติ พบว่า การนำเสนอภาพพุทธประวัติตั้งแต่ประสูติ การบำเพ็ญเพียร ตรัสรู้ ปรีณิพพาน จนถึง การถวายพระเพลิง โดยมีการนำเสนอแนวคิดหลักธรรมคำสอนและวิถีชีวิตพื้นบ้านแทรกในภาพเนื้อหาพุทธประวัติโดยตลอด อาทิ การนำเสนอวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับทารกและแม่ในการคลอด ปรากฏว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดเนินสูงมีการบรรยาย การคลอดของพระนางสิริมหามายาและการอาบน้ำทารกให้แก่เจ้าชายสิทธัตถะ โดยบรรยายประกอบว่า พระอินทร์เปิดท่อน้ำมาจากสวรรค์ให้อาบ อันเป็นอนุภาคของเรื่องเล่าพุทธประวัติแบบพื้นบ้านที่แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมพุทธประวัติการประสูติ

ภาพจิตรกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ของท้องถิ่นในพุทธประวัติตอนปรีณิพพาน พบว่า มีการแทรกวิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับการทำบุญเลี้ยงผู้คนของท้องถิ่น โดยปรากฏภาพการล้มหมู เพื่อนำเนื้อมาประกอบอาหารเลี้ยงผู้คนในงานศพ หรืองานสำคัญของท้องถิ่นแบบดั้งเดิม

ภาพประกอบที่ 2 พุทธประวัติ ตอน ประสูติปรากฏการอาบน้ำกุมารสิทธัตถะ

Figure 2 Buddhist History at the time of the birth of the Bathing of the Child of Siddhartha

ภาพประกอบที่ 3 ภาพชาดกเรื่องมหาเวสสันดรชาดก พระเวสสันดรให้ทานช้างปัจจัยนาค

Figure 3 Picture of Chadok on Maha Vessandra Shadok Venerable Vessandra gave the elephant the Naga factor

ส่วนที่ 2 ชาดกมหานิบาต ภาพจิตรกรรมส่วนที่ 2 เป็นการนำเสนอวรรณคดีชาดก 10 เรื่อง ภาพจิตรกรรมส่วนนี้ถือเป็นเนื้อหาที่ปรากฏเป็นส่วนมากในภาพจิตรกรรม ซึ่งชาดกมหานิบาต หรือ ทศชาติชาดก เป็นชาดก 10 เรื่องสุดท้ายในพระชาติของพระโพธิสัตว์ ก่อนที่จะมาประสูติเป็นพระโคตมพุทธเจ้า โดยแต่ละเรื่องจะกล่าวถึงการบำเพ็ญบารมีที่แตกต่างกันไปในแต่ละชาติ ได้แก่ เตมียชาดก เรื่องพระเตมีย์เป็นไ้ มหาชนกชาดก เรื่องพระมหาชนก สุวรรณสามชาดก เรื่องพระสุวรรณสาม เนมิราชชาดก เรื่องพระเนมิราช มโหสถชาดก เรื่องพระมโหสถ ภูริทัตชาดก เรื่องพระภูริทัต จันทกุมารชาดก เรื่องพระจันทกุมาร พรหมนารถชาดก เรื่องพระนารถ วิฑูรชาดก เรื่องพระวิฑูร เวสสันดรชาดก เรื่องพระเวสสันดร ชาดกเหล่านี้เป็นที่รู้จักและถูกนำมาเป็นคำสอนของพระสงฆ์ใช้สำหรับเทศนาสอนผู้คนในสังคม และถูกนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรที่สอนให้เห็นความหมายของการทำบุญให้ทาน โดยการนำเสนอภาพจิตรกรรมฝาผนังของวัดเนินสูงนั้นนำเสนอภาพของเนื้อหาหลักของชาดกแต่ละเรื่อง ซึ่งเน้นภาพการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์องค์นั้น ๆ อาทิ การให้ทานของพระเวสสันดร ช่างวานานำเสนอการให้ทานช้างปัจจัยนาค ซึ่งเป็นอนุภาคสำคัญของเรื่อง

ส่วนที่ 3 เนื้อหาปาหิมพานต์ เป็นการนำเสนอภาพของปาหิมพานต์ในอุดมคติของชาวบ้านเนินสูง โดยนำเสนอเฉพาะส่วนที่เป็นต้นมักกะลีผลที่เป็นต้นไม้อปาหิมพานต์ เมื่อลูกสุกแล้ว จะกลายเป็นหญิงสาวงามที่ศีรษะจะมีขี้ดติดอยู่ นิ้วมือทั้ง 5 ยาวเท่ากัน ผมหาวสีทอง ตากลมโต คอเป็นปล้อง ไม่มีโครงกระดูก แต่ส่งเสียงได้เหมือนมนุษย์จริง ๆ มักกะลีผลที่ยังอ่อนมีลักษณะเหมือนคนนั่งคุกเข่าอยู่ เมื่อโตขึ้นขาจะเหยียดออกก่อน เมื่อโตเต็มที่จึงเหยียดตัวเหมือนคนยืนตัวตรง บรรดาฤๅษี กิณร วิยาธร คนธรรพ์ จะมารอเก็บที่โคนต้น เพื่อรอสุกก็นำไปเป็นภรรยา บางครั้งต้องแย่งกัน ทำร้ายกันถึงตาย ผู้ที่เหาะได้ก็เหาะขึ้นไปเก็บ ผู้ที่เหาะไม่ได้ก็ใช้ไม้สอยหรือปีนขึ้นไปเก็บ เมื่อมาแล้วก็นำไปที่อยู่ของตน ทะนุถนอมระแวดระวังอย่างดีมิให้ใครแย่งเอาไป แต่มักกะลีผลมีชีวิตอยู่ได้เพียง 7 วัน ก็จะเน่าเปื่อยไป ตามความเชื่อเรื่องความงามของมักกะลีผลทำให้ช่างนำส่วนนี้มาเป็นเนื้อหาของภาพจิตรกรรมฝาผนังบ้านเนินสูง

ภาพประกอบที่ 4 ภาพต้นมกกะลีผลและเหล่าวิทยาธรแย่งชิงผลมกกะลีผล

Figure 4 The Makkali tree and the scientists vying for the Makkali fruit

1.2 อัตลักษณ์การนำเสนอรูปแบบและเทคนิค

อัตลักษณ์ของภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดเนินสูง เป็นภาพที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ความเชื่อและวิถีชีวิต มีความโดดเด่นในด้านคุณค่าทางความงามที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของช่างฝีมือในท้องถิ่น และมีการเล่าเรื่องราวความเป็นมาและความเชื่อต่าง ๆ จากการศึกษารูปแบบของภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดเนินสูง ตามการศึกษาของ หทัยชนก กวีกิจสุภัก (2561 : 213 - 215) เห็นว่า มีวิธีการเขียนที่น่าสนใจคือความไม่เคร่งครัดตามแบบแผนเดิม มีความเรียบง่าย และแสดงออกอย่างตรงไปตรงมาทั้งรูปแบบการเขียนและเนื้อเรื่องที่นำมาประกอบ เน้นเนื้อเรื่องเพื่อให้พุทธศาสนิกชนหรือคนทั่วไปได้เข้าใจเรื่องราวในพุทธประวัติ และทศชาติชาดก มีรูปแบบเขียนภาพด้วยการแบ่งย่อยเหตุการณ์แต่ละตอนให้ชัดเจนเข้าใจง่ายแล้ว บนภาพเขียนยังมีการจารึกเป็นข้อความบรรยายใต้ภาพ ซึ่งจากการศึกษาอัตลักษณ์ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดเนินสูงในครั้งนี้ พบว่าภาพจิตรกรรมของวัดเนินสูงมีรูปแบบการนำเสนอภาพจิตรกรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ได้แก่

1) การนำเสนอภาพเขียนรูป เรื่องพุทธประวัติต่อเนื่องตลอดทั้งด้าน ไม่แบ่งเป็นส่วนเป็นตอน ไม่ได้ใช้เส้นแบ่งอย่างเส้นลันทาหรือเส้นกันใด แต่ใช้ฉากธรรมชาติ เช่น เขามอ ต้นไม้ ลำน้ำ หรือกำแพง แยกตอนภาพแต่ละตอนออกจากกัน ซึ่งถือเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของภาพจิตรกรรมวัดเนินสูง

ภาพประกอบที่ 5 ภาพไม่มีการวางเส้นกันภาพแต่ละฉากในเรื่องมหาเวสสันดรชาดก

Figure 5 There is no line between each scene in the story of Maha Wessandra Shadok

2) การใช้สีในภาพจิตรกรรม เมื่อศึกษาการใช้สีของภาพจิตรกรรมวัดเนินสูงพบว่ามีการใช้สีที่หลากหลาย อาทิ สีแดง สีเหลือง สีทอง สีน้ำเงินคราม สีเขียว สีฟ้า และพบว่ามีเขียนทองด้วยในส่วนที่เป็นกษัตริย์ เทวดา และพระพุทธรูป สีพื้นหลังมี 2 ลักษณะคือ ใช้สีของผนังคือปูนขาว กับสีเทา และใช้การให้สีพื้นหลังตามลักษณะของฉากในเนื้อหานั้น เช่น ทะเล แผ่นดิน ท้องฟ้า ก้อนเมฆ

ภาพประกอบที่ 6 ภาพฉากท้องทะเลที่ใช้สีครามและการใช้สีทองในรูปกษัตริย์

Figure 6 The scene of the sky pouring using indigo and the use of gold in the image of the king

3) ลักษณะรูปภาพบุคคล พบว่าจิตรกรรมฝาผนังวัดเนินสูงมีการวาดรูปภาพบุคคลที่หลากหลายและผสมผสานเทคนิคการวาดที่ใช้รูปแบบทั้งการวาดภาพจิตรกรรมตามขนบของการวาดภาพจิตรกรรมของรัตนโกสินทร์ คือมีลักษณะลายกนก มีการเขียนทอง ใช้สำหรับวาดรูปพระพุทธรูป พระโพธิสัตว์ เทวดา และการวาดภาพบุคคลตามแบบพื้นถิ่นทั่วไป

อัตลักษณ์ของรูปแบบภาพจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถเก่าวัดเนินสูงนี้ คือการผสมผสานด้านศิลปะของรูปแบบจากรัตนโกสินทร์และรูปแบบของท้องถิ่น ทั้งการวาดภาพบุคคล ภาพฉาก และการใช้สีที่มีความหลากหลาย ไม่เคร่งครัดในรูปแบบ แต่เน้นการนำเสนอเรื่องราวให้ผู้คนรับรู้เรื่องราวของพุทธประวัติและชาดกมหานิบาตก่อนมาตรัสรู้เป็นพระพุทธรูป โดยมีการจารึกข้อความบรรยายภาพกำกับทุกภาพที่เป็นเหตุการณ์สำคัญ

1.3 อัตลักษณ์การนำเสนอสัญลักษณ์

สิ่งที่ใช้แทนความหมาย ความเชื่อ หรือค่านิยมบางประการของสังคมชุมชนบ้านเนินสูง และผู้คนในพื้นที่จังหวัดจันทบุรีอันเป็นค่านิยมร่วมกันที่ถูกแสดงออกผ่านสัญลักษณ์ในภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภาพสัญลักษณ์เหล่านี้ผูกพันกับความเชื่อด้านศาสนา และวิถีชีวิตของชุมชนบ้านเนินสูง จากผลการศึกษาข้อมูลภาพจิตรกรรมพบว่า ภาพที่ปรากฏเป็นสัญลักษณ์สำคัญ คือ การนำเสนอภาพตัวแทนของชนชั้นนำในท้องถิ่น ได้แก่

1) ภาพทหารที่มีทั้งภาพของทหารที่แต่งกายชุดแบบทหารไทยและทหารต่างชาติ ทั้งฝรั่ง ญวน จีน ซึ่งมีการแต่งกายที่เป็นสัญลักษณ์สะท้อนความเป็นเชื้อชาติที่ปรากฏอย่างชัดเจน

ภาพประกอบที่ 7 ภาพทหารฝรั่ง ทหารญวน ทหารไทย
ที่อยู่ในภาพจิตรกรรมเรื่องเดียวกัน

Figure 7 Western soldiers Soldier Yuan Thai
soldiers in the same painting

ภาพประกอบที่ 8 ภาพตัวละครเอกเป็นลายไทย ผู้คุมทหาร
อ้วนลงพุงและมีหนวด

Figure 8 The protagonist is a Thai pattern,
a military guard with a fat belly and a mustache

2) ภาพสัญลักษณ์ของอำนาจ หรือ ผู้มีอำนาจในมนทัศน์ของชุมชน จากการศึกษาภาพจิตรกรรมในอุโบสถวัดเนินสูง พบว่า ภาพวาดบุคคลที่เป็นกษัตริย์ จะถูกนำเสนอภาพเป็นภาพวาดแบบเส้นลายไทย มีความวิจิตรอลังการเพื่อแยกให้เห็นความสำคัญของตัวละคร ส่วนภาพวาดบุคคลที่มีอำนาจ มีตำแหน่งเป็นผู้นำ เช่นผู้คุม หัวหน้าที่ทหาร เศรษฐีคหบดี ถูกนำเสนอเป็นภาพวาดบุคคลแต่มีลักษณะพิเศษตามความเชื่อว่า ผู้มีอำนาจจะมีการไว้หนวด เนื่องจาก หนวด คือภาพแทนของผู้มีอำนาจในวัฒนธรรม ไทย จีน หรืออาหรับ ผู้ชายไว้หนวดหรือเครายาว มักถูกมองว่าเป็นผู้ทรงภูมิ ความรู้ หรือผู้ใหญ่ที่มีบารมี ตัวอย่างเช่น ขุนนางหรือนักปราชญ์จีน มักมีหนวดและเครายาว สื่อถึงปัญญา ความสุขุม และเกียรติยศ ตลอดจนแนวคิดที่ว่าคนหัวล้าน และลงพุงคือคนที่มั่งคั่ง มีอำนาจวาสนา

สัญลักษณ์หรือภาพแทนของตัวละครในภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดเนินสูง เป็นการวาดภาพสัญลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์และความหลากหลายของผู้คนผ่านรูปแบบการแต่งกายและภาพสัญลักษณ์ของชนชั้นผู้นำคหบดีในสังคมที่ถูกถ่ายทอดผ่านสัญลักษณ์ของภาพบุคคลด้วยการแต่งกายและอวัยวะของร่างกายที่เป็นสัญลักษณ์ของอำนาจและสถานะทางสังคม เช่น ศรีษะล้าน หมายถึงคนมีบารมี มีอำนาจและความร่ำรวย หรือ หนวดที่หมายถึงผู้นำ ผู้มีอำนาจบารมี

1.4 อัตลักษณ์การนำเสนอภาษาถิ่น

ภาษาท้องถิ่นคือลักษณะเฉพาะของภาษาที่ใช้พูดในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งรวมถึงสำเนียง คำศัพท์และรูปแบบการใช้ภาษาที่ต่างกันไปจากภาษามาตรฐานหรือภาษาถิ่นอื่น ๆ ภาษาถิ่นแต่ละแห่งจึงสะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่นมีองค์ประกอบหลัก คือ สำเนียง คำศัพท์และรูปแบบการใช้ภาษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาท้องถิ่นของชุมชนเนินสูง ที่จารึกในภาพจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถเก่าวัดเนินสูง มีลักษณะการนำเสนออัตลักษณ์ผ่านการจารึกภาษาท้องถิ่นในภาพจิตรกรรมดังนี้

1) รูปแบบของการถอดเสียง (transcription) คือการบันทึกเสียงพูดให้เป็นลายลักษณ์อักษร โดยใช้ตัวอักษรไทยแต่มีอักษรวิธีการผสมตัวอักษรและการใช้รูปวรรณยุกต์ไทยที่พยายามถ่ายทอดเสียงให้เห็นสำเนียงท้องถิ่นอย่างชัดเจน เช่น พระบอ รมมะสบ (พระบรมศพ) ไม่มั (ไม่ไหม้) มัศการ (นมัสการ) ละคร (ทะลุ)

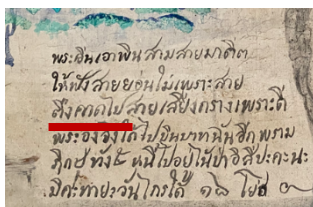

ภาพประกอบที่ 9 ภาพการจารึกภาษาท้องถิ่นบรรยายภาพโดยถอดเสียงสำเนียงท้องถิ่น

Figure 9 Local language inscriptions caption with local accents transcribed

จากภาพประกอบที่ 9 ถอดความตามการจารึกได้ว่า “พระบอรัมมะสภถวายเพลิงไม้ไม่เหตว่าพระกาสปพระกาสปมาถึงถวายมัสการพระบาททั้ง ๒ ก็ถะรุหีบทองออกมาทั้ง ๒ มีดอกบัวทองรองรับพระบาทเพ็รงธาทก็รุกขึ้นเองเทวะตามะนุษจุดที่หลัง” ถอดเสียงให้ตรงกับภาษาไทยกลางได้ว่า “พระบรมศพถวายเพลิงไม้ไม่เหตเพราะพระกสปะ พระกสปะมาถึงถวายนมัสการ พระบาททั้ง ๒ ก็ทะลุหีบทองออกมาทั้ง ๒ มีดอกบัวทองรองรับพระบาท เพลิงธาทก็ลุกขึ้นเอง เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายจึงถวายพระเพลิงที่หลัง” สะท้อนให้เห็นว่าการใช้ภาษาในการจารึกข้อความประกอบภาพจิตรกรรมฝาผนังทุกภาพนั้น ใช้ตัวอักษรไทยแต่ทว่าพยายามถ่ายทอดเสียงให้ตรงกับสำเนียงท้องถิ่น เพื่อเป็นการนำเสนออัตลักษณ์ทางภาษาของท้องถิ่นจันทบุรี ที่มีลักษณะของน้ำเสียง สำเนียงที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น

2) การใช้คำศัพท์เฉพาะถิ่น คือ คำที่ใช้เฉพาะในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งโดยเฉพาะชุมชนบริเวณวัดเนินสูง ซึ่งอาจแตกต่างจากภาษามาตรฐานหรือภาษาที่ใช้กันโดยทั่วไป รวมทั้งลักษณะของไวยากรณ์ท้องถิ่นที่พบในการจารึกบรรยายภาพจิตรกรรมของวัดเนินสูง เช่น คาดไป = ขาด

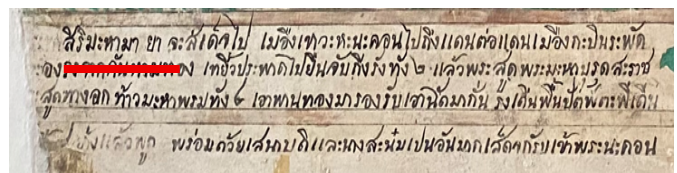

ภาพประกอบที่ 10 ภาพการจารึกภาษาท้องถิ่น

คาดไป คือ ขาด

Figure 10 Local language inscriptions

Expected is lacking

ภาพประกอบที่ 11 ภาพการจารึกภาษาท้องถิ่น

Figure 11 Local language inscriptions

จากภาพประกอบที่ 10 และ 11 พบคำศัพท์ที่ใช้เรียกกันในห้องถิ่น เช่น คันทาม ใช้เรียก เสลี่ยง ยานพาหนะอย่างหนึ่ง ลักษณะเป็นที่นั่งมีคานสอดรับสำหรับหาม ซึ่งเป็นภาษาท้องถิ่นจันทบุรีที่ถูกจารึกไว้ในภาพจิตรกรรม และในข้อความเดียวกันยังพบคำว่า ปัตตะพี หมายถึง แผ่นดิน เป็นการใช้นิยามคำศัพท์ตามท้องถิ่นที่ใช้เรียกกัน ซึ่งลักษณะการนำเสนอภาษาของท้องถิ่นลักษณะทั้งคำศัพท์ ไวยากรณ์และสำนวนท้องถิ่นลักษณะนี้ ถือเป็นอัตลักษณ์ทางภาษาที่เด่นชัดในภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดเนินสูง อันเป็นลักษณะเฉพาะถิ่น

2. ภาพสะท้อนความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมพื้นบ้านของจันทบุรี ในภาพจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดเนินสูง ตำบลคลองนารายณ์ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

ภาพสะท้อนความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมพื้นบ้านในภาพจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถเก่าวัดเนินสูง จากการศึกษาพบว่า มีลักษณะของการสะท้อนถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ พิธีกรรม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สะท้อนสภาพแวดล้อมของสังคมบริเวณวัดเนินสูงในอดีต ในด้านของความเชื่อที่สะท้อนวิถีชีวิตชุมชนจากการศึกษาพบว่าภาพจิตรกรรมในอุโบสถวัดเนินสูง สะท้อนให้เห็นความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมพื้นบ้าน 4 ประเด็น คือ 1) ภาพสะท้อนความเชื่อการแต่งกาย 2) ภาพสะท้อนความเชื่อผ่านการนำเสนอวิถีชีวิต 3) ภาพสะท้อนความเชื่อผ่านประเพณี และ 4) พิธีกรรมพื้นบ้านและภาพสะท้อนความเชื่อผ่านคติพื้นบ้าน คือความเชื่อเรื่องพื้นที่ในอุดมคติ ซึ่งการดำรงชีวิตตามความเชื่อ ประเพณีของท้องถิ่นที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดเนินสูงนั้น ปรากฏดังนี้

2.1 ภาพสะท้อนความเชื่อผ่านการแต่งกาย

การแต่งกายถือเป็นสิ่งที่สามารถสื่อความหมายในทางวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดีในบางสังคมเครื่องแต่งกายเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงชนชั้นวรรณะ ดังในภาพจิตรกรรมที่ปรากฏในวัดเนินสูง ที่เขียนภาพเครื่องแต่งกายของตัวละครแต่ละตัว ออกมาเพื่อแสดงชนชั้น แสดงลักษณะของชาติพันธุ์ที่ชุมชนท้องถิ่นรับรู้อย่างชัดเจน เช่น ภาพของพระโพธิสัตว์ เทวดา พระพุทธเจ้า ถูกวาดโดยอาศัยการรับรู้และจินตนาการถึงคุณลักษณะของตัวละครนั้น ๆ ส่วนภาพของบุคคลอื่น อาทิ เหล่าทหาร ชาวบ้าน เด็ก นักรบ หรือชนชั้นปกครองที่ไม่ใช่กษัตริย์ การวาดภาพบุคคลเหล่านี้ มีลักษณะเฉพาะที่สะท้อนให้เห็นชนชั้น บทบาทในสังคม และชาติพันธุ์อย่างชัดเจน โดยสรุปภาพสะท้อนความเชื่อด้านการแต่งกายของภาพตัวละครในภาพจิตรกรรม 2 กลุ่ม ดังนี้

1) การแต่งกายของกลุ่มตัวละครที่อยู่ในอุดมคติ กลุ่มนี้พบว่า มีภาพบุคคลที่เป็นเทวดา พระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ ภาพตัวละครเหล่านี้ ช่างวาดภาพได้สะท้อนแนวคิด ความเชื่อผ่านการแต่งกายของตัวละครเหล่านี้ อาทิ ภาพพระพุทธเจ้า แม้จะมีการแต่งกายเหมือนพระสงฆ์ที่ปรากฏในวิถีชีวิตประจำวัน คือ ห่มจีวร ทว่า การวาดภาพพระพุทธเจ้าในภาพจิตรกรรมของวัดเนินสูงนั้น จะทาสีเหลืองทองในผ้าจีวรของพระพุทธเจ้า เพื่อสะท้อนให้เห็นว่าพระพุทธเจ้านั้นไม่ใช่ภิกษุทั่วไป อีกทั้ง ภาพการแต่งกายของพระโพธิสัตว์และเทวดานั้น จะพบการแต่งกายแบบทรงเครื่องกษัตริย์ชัดตียะ มีพระรัศมีรอบเศียร เพื่อสะท้อนให้เห็นบุญญาภิหารของตัวละครที่เหนือมนุษย์ทั่วไป แสดงให้เห็นว่าตัวละครเหล่านี้ล้วนอยู่ในอุดมคติของชุมชนที่รับรู้ร่วมกัน

ภาพประกอบที่ 12 ภาพการแต่งกายของ
พระโพธิสัตว์ เทวดา และชาวบ้านทั่วไป

Figure 12 The dress of bodhisattvas,
angels, and ordinary villagers

ภาพประกอบที่ 13 ภาพการแต่งกายของทหารต่างชาติ ชาวบ้าน และผู้ปกครอง
Figure 13 Dress code of foreign soldiers Villagers and parents

2) การแต่งกายของกลุ่มภาพตัวละครที่เป็นบุคคล ภาพจิตรกรรมบนฝาผนังอุโบสถเก่าวัดเนินสูง สะท้อนให้เห็นความหลากหลายของผู้คนในชุมชนตามการรับรู้ของชุมชนในห้วงเวลานั้น ผ่านการนำเสนอภาพของเครื่องแต่งกายของทหารและชาวบ้าน ชนชั้นปกครอง ที่ปรากฏในภาพ โดยมีภาพทหารต่างชาติปรากฏอยู่โดยมากของภาพจิตรกรรม ทั้งทหารฝรั่ง ทหารจีน ทหารแขก สะท้อนผ่านรูปแบบการแต่งกายอาทิลักษณะการแต่งกายของทหารฝรั่ง ที่ปรากฏลักษณะเด่นคือ หมวกแบบทรงกลมลายตาราง อินทรีบนูป่า เสื้อแบบตะวันตก เป็นเครื่องแบบที่ได้รับอิทธิพลจาก ตะวันตก ซึ่งในประวัติศาสตร์มักเกี่ยวข้องกับชนชั้นปกครองหรือทหารในสมัยรัตนโกสินทร์สมัยช่วงรัชกาลที่ 5 หรือหลังจากนั้น หรือบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับอำนาจรัฐ และกลุ่มทหารจีน หรือ ญวน ที่แต่งชุดสีเขียว สวมหมวกและถือหอก กลุ่มชาวบ้านทั่วไปที่เป็นคนท้องถิ่น มักไม่สวมเสื้อ นุ่งผ้าสีพื้นโจงกระเบน หรืออาจใช้ผ้าคล้องหรือพาดบ่าบ้าง ส่วนภาพวาดกลุ่มชนชั้นผู้นำ ผู้คุมที่เป็นคนไทย จะนุ่งโจงกระเบน สวมเสื้อและผ้าลาย บ่งบอกถึงฐานะทางสังคม

การแต่งกายของตัวละครในภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดเนินสูงจึงสะท้อนให้เห็นความเชื่อและอุดมคติของชุมชนที่สะท้อนถึงสถานะทางสังคม ผ่านความหรรษา รายละเอียดของเครื่องแต่งกาย และเครื่องหมายที่บ่งบอกถึงลักษณะเฉพาะของการแต่งกายทหารในแต่ละกลุ่มที่อาศัยอยู่ร่วมกันในพื้นที่จังหวัดจันทบุรีในอดีต และการถ่ายทอดประสบการณ์การรับรู้ลักษณะของผู้คนในสถานะต่าง ๆ ของสังคมยุคนั้น ตลอดจนสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมการแต่งกายของผู้คนในท้องถิ่นที่ได้รับอิทธิพลจากต่างชาติด้วยและอัตลักษณ์ของท้องถิ่นด้วย

2.2 ภาพสะท้อนความเชื่อผ่านการนำเสนอวิถีชีวิต

ภาพจิตรกรรมของวัดเนินสูงเป็นภาพที่สะท้อนให้เห็นลักษณะทางสังคม ในท้องถิ่นอย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาพทางสังคมที่อยู่ในช่วงที่คนหลากหลายกลุ่มเข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกันในพื้นที่ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ภาพที่สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจน คือการวาดภาพตัวละครที่มีหลายลักษณะ คือ ตัวละครแบบจิตรกรรมไทย ภาพเสมือนตามอิทธิพลตะวันตก และภาพที่เน้นการนำเสนอเรื่องราวแบบพื้นบ้าน ที่ผสมผสานกันอย่างหลากหลายและอิสระ เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาพวาดกับสังคม สะท้อนให้เห็นภาพทางสังคม ดังนี้

ภาพประกอบที่ 14 ภาพชาวบ้านและผู้คุมทหาร

Figure 14 Villagers and military guards

ภาพประกอบที่ 15 ภาพชาวบ้านที่สะท้อนความสัมพันธ์

กันแบบเครือญาติ

Figure 15 Villagers who reflect kinship relationships

1) ความเหลื่อมล้ำและโครงสร้างชนชั้น ในภาพจะเห็นว่ากลุ่มคนที่หลากหลายทางชนชั้น อาทิ ชาวบ้าน ชนชั้นปกครองที่เป็นกลุ่มขุนนางหรือผู้มีปารมี กลุ่มต่างชาติที่เป็นทหาร ทำหน้าที่ปกครองและรับใช้ชนชั้นปกครองอีกทอดหนึ่ง โดยการวิเคราะห์ความแตกต่างของชนชั้นผ่านท่าทาง การแต่งกาย และอักษรบรรยายประกอบ ดังภาพ

ในภาพจะปรากฏกลุ่มชาวบ้านแต่งกายแบบเรียบง่าย (โจงกระเบน ไม่สวมเสื้อ) แสดงถึงกลุ่มคนสามัญชนหรือราษฎรผู้มีสถานะทางสังคมต่ำ ตรงกันข้าม บุคคลที่ยืนอยู่ด้านขวาสุด สวมชุดตะวันตกเต็มยศ เสื้อ กางเกงขายาว และรองเท้า แสดงถึงชนชั้นปกครอง ข้าราชการ หรือผู้ที่มีอำนาจในยุคที่ไทยเริ่มรับวัฒนธรรมตะวันตก ภาพจึงสะท้อนถึง โครงสร้างสังคมไทยสมัยก่อน ที่แบ่งเป็นชนชั้นชัดเจน ผู้ปกครองหรือชนชั้นสูง แต่งกายหรูหรา ไม่ต้องเข้าร่วมการต่อสู้ สามัญชน แต่งกายเรียบง่ายและมักเป็นผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ความรุนแรงหรือความขัดแย้ง

2) ภาพสะท้อนวิถีของชุมชน ภาพจิตรกรรมวัดเนินสูงบอกเล่าเรื่องราว ความเป็นอยู่ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม และวัฒนธรรมของผู้คนในชุมชนในช่วงเวลานั้น ผ่านองค์ประกอบทางศิลปะ เช่น การแต่งกาย การประกอบอาชีพ สถานที่ กิจกรรมประจำวัน หรือเหตุการณ์สำคัญ ซึ่งปรากฏภาพวาดที่แสดงให้เห็นวิถีการดำรงชีวิต ความเชื่อและความสัมพันธ์ของผู้คน เช่น ภาพคนกำลังอุ้มลูกอุ้มหลานเป็นครอบครัว สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนในขณะนั้นความสัมพันธ์กันค่อนข้างมาก อาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกันในฐานะญาติพี่น้อง

2.3 ภาพสะท้อนความเชื่อผ่านประเพณีและพิธีกรรมพื้นบ้าน

ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดเนินสูงเป็นสื่อที่สะท้อนประเพณีความเชื่อโดยเป็นทั้งงานศิลปะประดับตกแต่งและสื่อกลางในการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ผ่านเรื่องราววรรณกรรมชาดก พระพุทธประวัติ (ปฐมสมโพธิ) และความเชื่อเรื่องบาป-บุญ ปาหิมพานต์ สวรรค์นรกทำให้ผู้คนได้เรียนรู้และเข้าใจถึงคุณธรรม ความเชื่อ และวิถีชีวิตของสังคมไทยในยุคนั้น โดยจากการศึกษาพบว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังได้สะท้อนให้เห็นประเพณีท้องถิ่นที่ถูกแฝงไว้ในภาพจิตรกรรมชาดกแต่ละเรื่องและภาพพุทธประวัติ อาทิ ประเพณีการฟังธรรมในการทำบุญ ภาพผู้คนทั้งชายหญิงเตรียมสิ่งของในงานทำบุญ มีการจัดอาสนสำหรับพระและพื้นที่สำหรับอุบาสกอุบาสิกาทำบุญ

ภาพประกอบที่ 16 การทำบุญของอุบาสกอุบาสิกา

Figure 16 The merit of Ubasuk Ubasika

ภาพสะท้อนวิถีชีวิตแบบพื้นบ้าน มีความเชื่อเรื่องการทำบุญ และการดำรงชีวิตแบบธรรมชาติ แม้จะมีงานบุญแต่เบื้องหลังของงานบุญนั้นก็มีการล้มหมู ดังในภาพการเทศนาของพระพุทธเจ้า ในภาพพุทธประวัติ ที่เห็นผู้ชาย 2 คนกำลังล้มหมูอยู่หลังวัด ในขณะที่ผู้คนที่กำลังอยู่ในพิธีทำบุญหรือกำลังฟังพระธรรมเทศนา และความเป็นธรรมชาติของสังคมชนบทท้องถิ่นที่มีการกินดื่มหรือใช้กัญชา เป็นการสะท้อนให้เห็นภาพของสังคมที่มีหลากหลายมิติ ทั้งด้านที่เป็นกุศลและอกุศล ทำให้ภาพจิตรกรรมของวัดเนินสูงเป็นภาพที่เล่าเรื่องราวของท้องถิ่นได้อย่างหลากหลาย

โดยสรุปแล้วภาพจิตรกรรมจึงเป็นภาพสะท้อนทางสังคมที่ชัดเจนถึง การแบ่งชนชั้น (ชนชั้นสูง กับ สามัญชน) ความเหลื่อมล้ำทางสถานะที่แสดงผ่านการแต่งกาย ความรุนแรงและความขัดแย้งในสังคม การรับอิทธิพลตะวันตกในกลุ่มชนชั้นสูง และยังเป็นหลักฐานเชิงประวัติศาสตร์ที่ช่วยให้เข้าใจโครงสร้างทางสังคม ตลอดจนการสะท้อนให้เห็นภาพความเป็นจริงของวิถีชีวิต ความผูกพันของผู้คน การทำกิจกรรมทางศาสนา ความเป็นอยู่ของสังคมอย่างเป็นธรรมชาติและสะท้อนสภาพสังคมชนบทของจันทบุรีในยุคหนึ่งได้อย่างลึกซึ้ง

ภาพประกอบที่ 17 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตชุมชน

Figure 17 Reflecting the way of life of the community

2.4 ภาพสะท้อนความเชื่อผ่านคติพื้นบ้าน

ภาพสะท้อนความเชื่อและประเพณีที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดเนินสูงนั้น เป็นภาพที่ ถ่ายทอดให้เห็น คติ ความคิด ความเชื่อ และวิถีปฏิบัติที่คนในท้องถิ่นยึดถือปฏิบัติกัน ที่เด่นชัดที่สุด คือ คติเรื่องบุญและบาป การสั่งสมบาปมี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเสนอภาพจิตรกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทศบาปนั้น เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนมีความเชื่อที่ลึกซึ้งเรื่องการทำบุญเพื่อบำเพ็ญบาปมี อีกทั้งภาพจิตรกรรมยังมีส่วนที่สะท้อนแนวคิดความเชื่อเรื่องโลกมนุษย์ สวรรค์ นรก และป่าหิมพานต์ อย่างชัดเจน ดังภาพการนำเสนอเมืองนรก ในซาดกเรื่องเนมิราช สะท้อนให้เห็นว่า มีการใส่รายละเอียดของนรกขุมต่าง ๆ อาการของสัตว์นรกที่ละเอียดมาก อาทิ สัตว์นรกที่เป็นขู ต้องปีนต้นไม้ มีอวัยวะเพศใหญ่ผิดปกติ และมีอีกาคอยจิกตลอดเวลา และเหล่าเปรตที่มีผิวพรรณพอง ตัวมอม ได้รับความทรมาน

ภาพประกอบที่ 18 ภาพสัตว์นรกและเปรต

Figure 18 Hell Animals and Prets

ภาพประกอบที่ 19 ภาพบรรยากาศป่าหิมพานต์

Figure 19 The atmosphere of the cashew forest

ภาพสะท้อนความเชื่ออีกประการหนึ่งที่เด่นชัดของภาพจิตรกรรมวัดเนินสูง คือ ความเชื่อเกี่ยวกับป่าหิมพานต์ ปรากฏที่ภาพผนังด้านหลังพระประธานของอุโบสถ จะเห็นว่าช่างวาดให้รายละเอียดของต้นมรกตลีผล สถานที่เขาไกรลาสและเหตุการณ์ บรรายากของเหล่าวิทยากร คนธรรม์ ฤๅษีที่กำลังยื้อแย่งกันเก็บผลมรกตลีผล จนถึงขั้นมีการรบราฆ่ากัน

ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดเนินสูงสะท้อนความเชื่อเรื่องบุญ บาป และการสั่งสมบารมี ผ่านภาพทศบาปอย่างเด่นชัด มีการแสดงภาพนรกขุมต่าง ๆ ในเนมิราชชาดก เพื่อเตือนสติถึงผลกระทบและความน่ากลัวของบาป รายละเอียดของสัตว์นรกและเปรต แสดงถึงความเชื่อในผลกรรมที่รุนแรงและยุติธรรม ภาพป่าหิมพานต์หลังพระประธาน แสดงความเชื่อเรื่องสิ่งวิเศษ เช่น ต้นมรกตลีผลและเขาไกรลาส เหตุการณ์เหล่าวิทยากรและฤๅษีแย่งผลมรกตลีผล สะท้อนกิเลสและความหลงในสิ่งวิเศษ

สรุปผลและอภิปรายผล

1.สรุปผลการวิจัย

การศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดเนินสูง ตำบลคลองนารายณ์ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1.1 ศึกษาอัตลักษณ์เกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังของวัดเนินสูง ตำบลคลองนารายณ์ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี พบว่าเป็นงานศิลปะที่ถ่ายทอดอัตลักษณ์ท้องถิ่นผ่าน 4 มิติ คือ เนื้อหา รูปแบบและเทคนิค สัญลักษณ์ และภาษาถิ่น ภาพนำเสนอเรื่องราวพุทธประวัติ ชาดกมหานิบาต และป่าหิมพานต์ ควบคู่กับอัตลักษณ์การสะท้อนวิถีชีวิตพื้นบ้าน เช่น การล้มหมูลี้อย่าง แยก การดื่มสุราและการใช้กัญชา ภาพใช้เทคนิคที่ไม่เคร่งครัดตามขนบ มีการแบ่งตอนด้วยฉากธรรมชาติและจารึกภาษาถิ่น ซึ่งบันทึกด้วยอักษรวิธีที่ถ่ายทอดสำเนียงท้องถิ่นจันทบุรี รวมถึงการใช้คำศัพท์เฉพาะถิ่นที่บ่งบอกถึงรากวัฒนธรรมและวิถีชุมชน

1.2 ศึกษาภาพสะท้อนความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมพื้นบ้านของจันทบุรี ในภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดเนินสูง ตำบลคลองนารายณ์ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี พบว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังสะท้อนโครงสร้างสังคมและความเชื่อในเรื่องบุญ บาป และผลกรรม ผ่านภาพนรกขุมต่าง ๆ และการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ภาพสะท้อนความเชื่อที่ปรากฏเป็นหลัก 4 ประเด็น ได้แก่ 1) ภาพสะท้อนความเชื่อการแต่งกาย 2) ภาพสะท้อนความเชื่อผ่านการนำเสนอวิถีชีวิต 3) ภาพสะท้อนความเชื่อผ่านประเพณี และ 4) พิธีกรรมพื้นบ้านและภาพสะท้อนความเชื่อผ่านคติพื้นบ้าน ตลอดจนพบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งวิเศษในป่า หิมพานต์ เช่น ต้นมรกตลีผล ภาพการแต่งกายบ่งบอกสถานะ ชนชั้น และชาติพันธุ์ที่หลากหลาย แสดงให้เห็นถึงความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมในอดีตของจันทบุรี ภาพเหล่านี้ไม่เพียงเป็นงานศิลปะ แต่ยังเป็นบันทึกทางสังคมและวัฒนธรรมที่ลึกซึ้งของท้องถิ่น

2.อภิปรายผล

จากการศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดเนินสูง ตำบลคลองนารายณ์ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี พบว่า ภาพจิตรกรรมเหล่านี้เป็นมากกว่าศิลปะประดับผนัง แต่เป็น “ภาษาภาพ” ที่ถ่ายทอดเรื่องราวและอัตลักษณ์ของชุมชนได้อย่างลึกซึ้ง จากแนวทางการศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังของ กฤษณ์ ทองเลิศ (2553 : 5-7) ให้แนวทางการศึกษาการสื่อความหมายของงานภาพจิตรกรรมฝาผนังไทยไว้ว่าในการศึกษาภาพจิตรกรรมใด ๆ ด้วยวิธีการใดก็ตามนั้น ผู้ศึกษาจะต้องทำการศึกษบริบทของบ้านเมือง สังคม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตของผู้คนในยุคหนึ่ง ๆ ร่วมด้วย เพราะจิตรกรรมมักสอดแทรกเหตุการณ์สำคัญในยุคสมัยของตนเข้าไว้ด้วย เช่นเดียวกันกับการศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดเนินสูงที่ปรากฏภาพพุทธ

ประวัติและชาตกมหานิบาตถูกนำเสนอควบคู่กับภาพชีวิตจริงของผู้คน เช่น การทำบุญเลี้ยงคน การล้มหมอนในงานบุญ การสูบบุหรี่ หรือแม้แต่ความขัดแย้งและความเหลื่อมล้ำทางชนชั้น แสดงให้เห็นว่าความศรัทธาและวิถีชีวิตพื้นบ้านดำรงอยู่ควบคู่กันในความเป็นจริงของสังคม

2.1 การศึกษาอัตลักษณ์เกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังของวัดเนินสูง ตำบลคลองนารายณ์ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี สะท้อนให้เห็นว่าภาพจิตรกรรมมิได้เป็นเพียงงานศิลปะที่ประดับตกแต่ง แต่เป็นการถ่ายทอดอัตลักษณ์ ความเชื่อ วิถีชีวิต และความทรงจำร่วมของชุมชน ที่สอดคล้องกับการศึกษาของ ธีระพงษ์ จาตุมา และคณะ (2566 : 191-214) เห็นว่าการสร้างสรรค์จิตรกรรมฝาผนังอัตลักษณ์ลายคำน้ำแต้มล้านนาร่วมสมัยในศาสนสถานสำคัญของชุมชน 2 ด้าน คือ ผนังด้านข้างทิศเหนือ และผนังด้านข้างทิศใต้ ใช้รูปแบบการสร้างสรรค์ผลงานเป็นการรวบรวมร้อยเรียงเรื่องราวให้ต่อเนื่องเป็น 1 เดียว ในเรื่องธรรมเนียมประเพณีไทยล้านนา คัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก และประเพณี 12 เดือน องค์ความรู้ใหม่ในการรักษาสภาพจิตรกรรมฝา ผนังอัตลักษณ์ลายคำน้ำแต้มล้านนาร่วมสมัยที่เป็น เอกลักษณ์ของล้านนาอย่างแท้จริง โดย การนำเสนอลักษณะรูปแบบลายคำร่วมสมัย เช่นเดียวกับภาพพุทธประวัติและทศชาติชาดกของวัดเนินสูงที่ปรากฏควบคู่กับภาพชีวิตจริงของผู้คน เช่น ภาพงานบุญ การทำบุญเลี้ยงคน ภาพหมู่ลูกเล่นเพื่อทำอาหาร ตลอดจนภาพชนชั้นและกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการอยู่ร่วมกันอย่างมีพลวัต

ลักษณะเด่นของจิตรกรรมวัดเนินสูง ตามที่ หทัยชนก กวีกิจสุภักดิ์ และจิราวรรณ แสงเพชร (2566: บทคัดย่อ) ชี้ให้เห็น คือ ความไม่เคร่งครัดต่อขนบเดิม มีความเรียบง่าย และการแสดงออกตรงไปตรงมา ช่างเขียนกล้าที่จะสอดแทรกจินตนาการส่วนตัวหรือรายละเอียดที่อาจไม่สัมพันธ์โดยตรงกับเนื้อเรื่องเดิม เช่น ภาพเจ้าชายสิทธัตถะประทับในพระอุแฉวนกิ่งไม้ ซึ่งแตกต่างจากวัดอื่นที่มักเขียนภาพประทับนั่งใต้ต้นหว่า อีกทั้งยังมีการใช้ลวดลายแบบผสมผสานกับลายไทย เช่น ลายก้านขด ทำให้เกิดความแปลกใหม่และน่าสนใจทางศิลปะ

2.2 การศึกษาภาพสะท้อนความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมพื้นบ้านของจันทบุรี ในภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดเนินสูง ตำบลคลองนารายณ์ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี พบว่านอกเหนือจากศิลปะแบบท้องถิ่นแล้วภาพจิตรกรรมยังสะท้อนให้เห็นความเชื่อ วิถีชีวิตของสังคมและเป็นภาพสะท้อนโครงสร้างทางสังคมตลอดจนความหลากหลายทางชาติพันธุ์ได้ชัดเจน ผ่านการแต่งกายของตัวละครต่าง ๆ เช่น ภาพทหารฝรั่งในชุดตะวันตก ทหารจีน ญวน และชาวบ้านพื้นถิ่นที่นุ่งโจงกระเบนไม่สวมเสื้อ รวมถึงภาพชนชั้นปกครองที่แต่งกายหรูหรา สิ่งเหล่านี้บ่งบอกเล่าถึงยุคสมัยที่จันทบุรีเป็นเมืองท่าค้าขาย มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการปะทะของอำนาจจากต่างชาติ

ในด้านความเชื่อ ภาพทศชาติชาดก เช่น เวสสันดรชาดก สอนเรื่องการบำเพ็ญทานบารมี ภาพเมืองนรกในเนมิราชชาดกแสดงผลกรรมอย่างละเอียดเพื่อเตือนสติ และภาพป่าหิมพานต์กับต้นมรกตสะท้อนจินตนาการและความเชื่อเรื่องโลกสมมุติและสิ่งวิเศษ เหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าชุมชนเนินสูงมีความเชื่อในบุญบาปและผลกรรมอย่างลึกซึ้ง

ขณะเดียวกัน งานศึกษาของ ไตรเทพ สหะพันธ์ (2562) ชี้ว่าจิตรกรรมฝาผนังแบบพื้นบ้านมีคุณค่าทางความงามที่เกิดจากความประณีตของช่างในท้องถิ่น และมีคุณค่าทางเรื่องราวที่บอกเล่าเหตุการณ์สำคัญในช่วงเวลานั้น อีกทั้งยังทำหน้าที่บันทึกประวัติศาสตร์ ศรัทธา และเป็นเครื่องมือกล่อมเกลাজิตใจคนในชุมชน นอกจากนี้ ยังพบการตีความใหม่ของคติความเชื่อ เช่น การมอง “ชูชก” จากเดิมที่เป็นตัวร้าย กลายเป็นสัญลักษณ์แห่งโชคกลาง ความร่ำรวย และความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งสะท้อนถึงพลวัตของความเชื่อที่ปรับตัวตามกาลเวลา

ส่วนงานของ วรรณพร แก้วกล้า (2536: 158-159) อธิบายว่าจิตรกรรมและสถาปัตยกรรมที่วัดเนินสูง แม้จะมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น แต่ก็ได้รับอิทธิพลจากศิลปกรรมรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยเฉพาะรัชกาลที่ 3-4 ในแง่ของคติการสร้างวิธีการ รูปแบบ และเนื้อหา ซึ่งเป็นการผสมผสานกันระหว่างชนบศิลปะกลางและความเป็นพื้นถิ่นเมื่อพิจารณาาร่วมกันจะเห็นได้ว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดเนินสูงสะท้อน 3 อัตลักษณ์สำคัญ ได้แก่

1) อัตลักษณ์ท้องถิ่น ได้แก่ ภาพสะท้อนภาษาท้องถิ่น การแต่งกาย วิถีชีวิต และการตีความความเชื่อที่เปลี่ยนแปลงไป

2) อัตลักษณ์ความเชื่อ ได้แก่ การถ่ายทอดคติเรื่องบุญบาป การสอนใจ และการยึดโยงกับตำนานหรือเรื่องเล่าในพระพุทธศาสนา

3) อัตลักษณ์การผสมผสานศิลปะ ได้แก่ การผนวกศิลปกรรมรัตนโกสินทร์เข้ากับรูปแบบพื้นถิ่นและความคิดสร้างสรรค์ของช่างท้องถิ่น

ดังนั้น จิตรกรรมฝาผนังวัดเนินสูงไม่เพียงเป็นงานศิลปะ แต่เป็นหลักฐานที่บันทึกอัตลักษณ์ ความคิด ความเชื่อ และพลังสร้างสรรค์ของคนในชุมชนที่มีชีวิตอยู่ในยุคนั้นได้อย่างมีชีวิตชีวาและทรงคุณค่า

เอกสารอ้างอิง

- กฤษณ์ ทองเลิศ. (2553). แนวทางการศึกษาการสื่อความหมายของงานภาพจิตรกรรมฝาผนังไทย. นิเทศสยามปริทัศน์. 10(10) : 5-26.
- ไทรเทพ สหะขันธ์ (2562). ศึกษาอัตลักษณ์และความเชื่อในจิตรกรรมฝาผนังแบบพื้นบ้านเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ธีระพงษ์ จาตุมา, อำนาง ชัดวิชัย, ปฏิวธ เสาร์วง และสุวิน มักได้. (2566). การสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนัง “อัตลักษณ์ลายค่าน้ำแต้มทางธรรมเนียมประเพณีล้านนาสู่งานศิลปกรรมร่วมสมัย”. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา. 14 (2) : 191-214.
- วรรณพร แก้วกล้า (2536). ศึกษารูปแบบศิลปกรรมวัดไผ่ล้อม อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สำนักงานจังหวัดจันทบุรี.(2568). ประวัติความเป็นมาของจังหวัด. สืบค้นเมื่อ 22 มิถุนายน 2568. จาก https://www.chanthaburi.go.th/content/history_province.
- สุชาติ เกาทอง. (2544). จิตรกรรมฝาผนังริมฝั่งทะเลภาคตะวันออกของไทย. ในการประชุมวิชาการชิงมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 44 สาขามนุษยศาสตร์. 485 – 497.
- หทัยชนก กวีกิจสุภัก (2561). การศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังในเขตพื้นที่จังหวัดจันทบุรีประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศป.ม.). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- หทัยชนก กวีกิจสุภัก และจิรวรรณ แสงเพชร. (2566). การศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังในเขตพื้นที่จังหวัดจันทบุรีของประเทศไทย. Journal of Fine And Applied Arts, Chulalongkorn University. 9(1) : 27-50.